

დანართი 1. დემენცია როგორც ჯანდაცვის გამოწვევა. საქართველოში დემენციის წინააღმდეგ ბრძოლის ეროვნული პროგრამა 2027–2037

დემენცია არის სინდრომი, რომელიც მრავალი აშლილობის დროს გვხვდება და ხასიათდება მნიშვნელოვანი პროგრესული კოგნიტური დაქვეითებით, რომელიც გავლენას ახდენს მეხსიერებაზე, ფიქრისა და მსჯელობის უნარზე, და ყოველდღიურ საქმიანობაზე. დემენციის მქონე პირის მენტალური დაქვეითება როგორც წესი შეუქცევადი პროცესია და იგი მნიშვნელოვნად ამცირებს ცხოვრების ხარისხს. დემენცია წარმოადგენს დიდ გამოწვევას საზოგადოებრივი ჯანდაცვისათვის და ამას მრავალი მიზეზი გააჩნია.

1. გავრცელების ზრდა და კლინიკური სპექტრის სიმძიმე. დაბერებასთან ერთად პირთა რაოდენობა დემენციით სწრაფად იზრდება. ამჟამად, გლობალურად, 55 მილიონს აქვს დემენციის დიაგნოზი და კვლევები ვარაუდობს რომ 2050 წლისათვის რიცხვი გასამმაგდება (Gauthier et al., 2021; GBD 2019, 2022). დემენციის სპექტრი ვარიირებს მსუბუქი კოგნიტური დარღვევისაგან მძიმე დემენციამდე, რაც მნიშვნელოვნად აფერხებს ყოველდღიურ ცხოვრებას, დამოუკიდებელ არსებობას და კეთილდღეობას.
2. გავლენა ინდივიდის კეთილდღეობაზე.
 - a. დამოუკიდებელი ცხოვრების უნარის დაკარგვა - რადგან დემენცია ახდენს გავლენას მეხსიერებაზე, მსჯელობაზე, გადაწყვეტილების მიღების უნარზე, პირი დამოკიდებული ხდება სხვაზე ყოველდღიური აქტივობის შესრულებისა და კი: კერძოდ, არ შეუძლია მზარეულობა, ფინანსების მართვა და პირადი ჰიგიენის დაცვა და ა.შ.
 - b. თანხლებული ქრონიკული დაავადებები: პაციენტებს დემენციით ხშირად სხვა ქრონიკული დაავადებები ახლავთ - კერძოდ, ჰიპერტონია, გულის დაავადება, დიაბეტი ან ინსულტი, რაც დამატებით ამძიმებს მათ მოვლას და მეტად დამოკიდებულს ხდის სხვებზე (<https://www.alz.org/professionals/public-health/public-health-topics/chronic-diseases>; Lanctôt KL, et al., 2023). ასევე მატულობს დაცემისა და ტრავმატიზაციის რისკი: ყურადღებისა და მეხსიერების დაქვეითებამ შეიძლება გაზარდოს ტრავმატული დაზიანების რისკი, რაც უარყოფითად მოქმედებს საერთო ჯანმრთელობაზე და კეთილდღეობაზე (Zhang et al., 2022).
 - c. მენტალური ჯანმრთელობის გაუარესება: ფსიქიკური სიმპტომები შეიძლება გამოვლინდეს დემენციის გარკვეული ფენოტიპების დროს (შფოთვა, დეპრესია, აპატია, გაღიზიანება) ან იმ ფსიქიკური დარღვევებიდან (დეპრესია, შიზოფრენია) რომლებიც წინ უსწრებდა დემენციას (Onyike CU, 2016).

- d. მაღალი სიკვდილიანობის რისკი. 2016 წელს დემენცია გლობალურად იყო სიკვდილიანობის მეხუთე მიზეზი (GBD 2016, 2019;) გულის იშემიური დაავადების, ფილტვის ქრონიკული ობსტრუქციული დაავადების, ინტრაცერებრული სისხლჩაქცევისა და იშემიური ინსულტის შემდეგ. შესაბამისად მოსახლეობაში 70 წლის ზევით იგი იყო სიკვდილიანობის მეორე მიზეზი გულის იშემიური დაავადების შემდეგ. ნაჩვენებია, რომ საერთო პოპულაციასთან შედარებით დემენციის მქონე პირთა ჯგუფში სიკვდილიანობის მაჩვენებელი ორჯერ უფრო მაღალი იყო (Xu et al., 2021).
3. ტვინთა ჯანდაცვის სისტემაზე:
 - a. მატულობს ჯანდაცვის სისტემის გამოყენება. პირები დემენციით საჭიროებენ მეტ კონსულტაციებს, ჰოსპიტალიზაციას და ხანგრძლივ მოვლას, რაც დიდ ჯაფად აწვებს ჯანდაცვის რესურსებს და მატებს ხარჯებს;
 - b. მოთხოვნა სპეციალიზირებულ მოვლაზე პაციენტებისათვის დემენციით საგრძნობლად მატულობს, რაც გულისხმობს გაწვრთნილ სამედიცინო პერსონალს და დემენციის მოვლის სპეციალიზირებულ სამსახურებს;
 - c. პირდაპირი გავლენა ოჯახის წევრებზე: ოჯახის წევრები ხშირად უწევენ პირველად დახმარებას პაციენტებისათვის დემენციით, რაც უარყოფითად მოქმედებს მათ კეთილდღეობაზე და შრომისუნარიანობაზე ფიზიკური და ემოციური დატვირთვის გამო. (Brodaty H, Donkin M., 2009; Lindeza P, et al., 2020; Sörensen S, Conwell Y., 2011). ალცჰაიმერის ასოციაციის თანახმად აშშ-ში 11 მილიონი ადამიანი უწევს პატრონაჟს 6.7 მილიონს დემენციით. მომვლელების პროფესიული პროდუქტიულობა და პროფესიული შრომით დაკავებულობა შესაბამისად კლებულობს. 2022 წელს 18 მილიონი საათი დახარჯეს მომვლელებმა დემენციის მქონე პაციენტზე, რაც შეფასდა 340 მილიარდ დოლარად, ეს კი 14-ჯერ მეტია მაკდონალდსის მთლიან შემოსავალზე (23.2 მილიარდი დოლარი) (Alz 2023)
 4. სოციალური გავლენა.
 - a. პროფესიული საქმიანობის პროდუქტიულობის კლება: ადრეულმა გასვლამ პენსიაზე ან სამუშაო მოცულობის შემცირებამ დემენციის გამო შეიძლება ნეგატიურად იმოქმედოს ეროვნულ ეკონომიკაზე და სამუშაო ძალის პროდუქტიულობაზე. კერძოდ, დიდი ბრიტანეთის ეკონომიკისა და ბიზნესის შესწავლის ცენტრის თანახმად, 2019 წელს საშუალოდ 47000 ადამიანი დემენციით წარმოადგენდა სამუშაო ძალას. მათი კვალიფიკაციისა და გამოცდილების დაკარგვა სავარაუდოდ ინგლისურ ბიზნესს 1 მილიარდ ფუნტზე მეტი დაუჯდება (CEBR, 2019). ასევე გამოვლინდა სოციალური ურთიერთობების შეზღუდვის ტენდენცია: ავადმყოფები ერიდებიან მეგობრებთან და ნათესავებთან ურთიერთობას, როგორც პირდაპირს, ასევე კომუნიკაციის საშუალებებით (Hackett RA, et al., 2019)

- b. ეკონომიური ტვირთი: საზოგადოებისათვის დემენციის საფასური, რაც მოიცავს ჯანდაცვის ხარჯებს, ხანგრძლივ-მოვლას, პროდუქტიულობის დაქვეითებას არის საგრძნობი და მოსალოდნელია მისი მნიშვნელოვანი ზრდა მომავალში; დემენციის მქონე პაციენტის მოვლა მოიცავს პირდაპირ (ინსტიტუციონალური და ჯიბიდან გაწეული ხარჯები პაციენტის მკურნალობისათვისა და მოვლისათვის) და არაპირდაპირ (არაფორმალურ) ხარჯებს. უკანასკნელი გამოითვლება იმის გათვალისწინებით (opportunity cost), თუ რამდენ შემოსავალს მიიღებდა მომვლელი, რომ მოვლის ნაცვლად დაკავებული ყოფილიყო თავის პროფესიით. ალტერნატიული გამოთვლის მეთოდია (replacement cost) შეაფასო ის ხარჯი, რაც გაწევდა ოჯახი რომ ნაცვლად საკუთარი ძალებისა დაექირავებინა პროფესიული მომვლელი (Engel L, Ajdukovic M et al., 2021). ამის გარდა გასათვალისწინებელია ხარჯები იმ ზიანზე, რაც მოვლა ახდენს მომვლელის ჯანმრთელობაზე. ევროპის მასშტაბით პირდაპირი ხარჯები ერთ პაციენტზე დემენციით წელიწადში მერყეობს 2687 ევროდან 15468 ევრომდე დამოკიდებული ქვეყანაზე და მომვლელის მხრიდან დახარჯული დრო პაციენტის მოვლისათვის მერყეობს 0.9-5 საათამდე დღეში. არაფორმალურმა ხარჯებმა კი დაიკავა საერთო ხარჯის 48.1-88.7% (Meijer E. et al., 2022). ინგლისში 2019 წელს ხარჯებმა სოციალური დახმარებისათვის პირებზე დემენციით დაიკავა 5.2 მილიარდი ფუნტი სახელმწიფო ჯანდაცვიდან და 8.3 მილიარდი ფუნტი თავად პაციენტის ჯიბიდან (Wittenberg et al., 2019).
- c. ხანდაზმულებზე ძალადობის შესაძლებლობა მატულობს: პაციენტები დემენციით არიან მოწყვლადი ფინანსური და ემოციური ძალადობის მიმართ, რაც ხაზს უსვამს დამცავი ზომების აუცილებლობას და საზოგადოების მხარდაჭერის გაზრდას.
5. ინფორმირების ნაკლებობა და სტიგმა. საზოგადოებაში დემენციის ირგვლივ ინფორმაციისა და ცოდნის ნაკლებობას შეიძლება მივყავდეთ სტიგმამდე და იმ პირთა დისკრიმინაციამდე, რომლებსაც ეს მდგომარეობა გააჩნიათ, რაც ხელს უშლის მათ წვდომას სათანადო დახმარებაზე და მკურნალობაზე (DA, 2017). ადრეული გამოვლენა და ჩარევა გადამწყვეტია დემენციის ეფექტური მართვისთვის. თუმცა, სტიგმა და ინფორმირებულობის ნაკლებობა ხშირად აყოვნებს დიაგნოზს და აფერხებს სათანადო მკურნალობასა და მხარდაჭერაზე წვდომას ([Alzheimer's Association, 2023]; Low LF., Purwaningrum F., 2020).
- IOM (Institute of Medicine). 2015. Cognitive aging: Progress in understanding and opportunities for action. Washington, DC: The National Academies Press.
 - Gauthier S, Rosa-Neto P, Morais JA, & Webster C. 2021. World Alzheimer Report 2021: Journey through the diagnosis of dementia. London, England: Alzheimer's Disease International.

- Zhang L, Wang J, Dove A, Yang W, Qi X, Xu W. Injurious falls before, during and after dementia diagnosis: a population-based study. *Age Ageing*. 2022 Dec 5;51(12):afac299. doi: 10.1093/ageing/afac299. PMID: 36580561; PMCID: PMC9799250.
- Alzheimer's Association. (2023, February 17). 10 warning signs of Alzheimer's disease. <https://training.alz.org/products/4062/10-warning-signs-of-alzheimers>:
- Alzheimer's Disease International. (2021). World Alzheimer Report 2021: Dementia statistics. <https://www.alzint.org/resource/numbers-of-people-with-dementia-worldwide/>
- Onyike CU. *Psychiatric Aspects of Dementia*. Continuum (Minneapolis, Minn). 2016 Apr;22(2 Dementia)
- World Health Organization. (2023). Dementia. <https://www.who.int/health-topics/dementia>
- Brain council <https://www.braincouncil.eu/projects/rethinking-alzheimers-disease/> Accessed 19 June 2023
- WHO 2019, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/344701/9789240033245-eng.pdf> Accessed 22 June 2023.
- Tucker-Drob EM. Cognitive Aging and Dementia: A Life Span Perspective. *Annu Rev Dev Psychol*. 2019 Dec;1:177-196. doi: 10.1146/annurev-devpsych-121318-085204.
- Lanctôt KL, Hahn-Pedersen JH, Eichinger CS, Freeman C, Clark A, Tarazona LRS, Cummings J. Burden of Illness in People with Alzheimer's Disease: A Systematic Review of Epidemiology, Comorbidities and Mortality. *J Prev Alzheimers Dis*. 2023 Jun 1:1–11. doi: 10.14283/jpad.2023.61. Epub ahead of print. PMCID: PMC10225771.
- GBD 2016 Dementia Collaborators. Global, regional, and national burden of Alzheimer's disease and other dementias, 1990–2016: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2016. *Lancet Neurol*. 2019 Jan;18(1):88–106
- Xu H, Garcia-Ptacek S, Jonsson L, et al. Long-term effects of cholinesterase inhibitors on cognitive decline and mortality. *Neurology*. 2021; 96(17):e2220–e2230.
- GBD 2019 Dementia Forecasting Collaborators. Estimation of the global prevalence of dementia in 2019 and forecasted prevalence in 2050: an analysis for the Global Burden of Disease Study 2019. *Lancet Public Health*. 2022 Feb;7(2):e105–e125.
- Meijer E, Casanova M, Kim H, Llena-Nozal A, Lee J. Economic costs of dementia in 11 countries in Europe: Estimates from nationally representative cohorts of a panel study. *Lancet Reg Health Eur*. 2022 Jun 24;20:100445.
- Cox SR, Deary IJ. Brain and cognitive ageing: The present, and some predictions (...about the future). *Aging Brain*. 2022 Feb 26;2:100032. doi: 10.1016/j.nbas.2022.100032.
- Brodaty H, Donkin M. Family caregivers of people with dementia. *Dialogues Clin Neurosci*. 2009;11(2):217–28.

- Lindeza P, Rodrigues M, Costa J, et al Impact of dementia on informal care: a systematic review of family caregivers' perceptions. *BMJ Support Palliat Care*. 2020 Oct 14;bmjspcare-2020-002242. doi: 10.1136/bmjspcare-2020-002242.
- Sörensen S, Conwell Y. Issues in dementia caregiving: effects on mental and physical health, intervention strategies, and research needs. *Am J Geriatr Psychiatry*. 2011 Jun;19(6):491-6. doi: 10.1097/JGP.0b013e31821c0e6e. PMID: 21502853; PMCID: PMC3774150.
- Hackett RA, Steptoe A, Cadar D, Fancourt D. Social engagement before and after dementia diagnosis in the English Longitudinal Study of Ageing. *PLoS One*. 2019 Aug 1;14(8):e0220195. doi: 10.1371/journal.pone.0220195. eCollection 2019.
- Alzheimer's Association. Alzheimer's in the workplace: a double challenge 2023 <https://www.alz.org/co/news/alzheimers-in-the-workplace-a-double-challenge>
- CEBR. The economic cost of dementia to English businesses – 2019 update. A report for Alzheimer's Society. <https://www.alzheimers.org.uk/sites/default/files/2019-09/The%20economic%20cost%20of%20dementia%20to%20English%20businesses%20-%20edited.pdf>
- Raphael Wittenberg, Bo Hu, Luis Barraza-Araiza, Amritpal Rehill. Projections of older people with dementia and costs of dementia care in the United Kingdom, 2019–2040, CPEC, 2019. https://www.alzheimers.org.uk/sites/default/files/2019-11/cpec_report_november_2019.pdf
- Low, LF., Purwaningrum, F. Negative stereotypes, fear and social distance: a systematic review of depictions of dementia in popular culture in the context of stigma. *BMC Geriatr* 20, 477 (2020). <https://doi.org/10.1186/s12877-020-01754-x>
- Dementia Australia. Awareness and understanding of dementia in Australia, 2017. <https://www.dementia.org.au/sites/default/files/media/2017-IPSOS-report.pdf>